

wetenschapspopularisering in vlaanderen

profiel, zelfbeeld en werkwijze van de vlaamse
wetenschapsjournalist (*)

marga winnubst

In de Verenigde Staten, Groot-Brittannië, Duitsland, en ook in Nederland bestaat er een tamelijk uitgebreide literatuur rond wetenschapspopularisering. In Vlaanderen blijft het echter heel stil. (Zelfs over voorlichting in het algemeen wordt er weinig geschreven.) In tegenstelling tot de genoemde andere landen bestaan er hier ook geen cursussen of opleidingen voor wetenschapsvoorlichters of wetenschapsjournalisten.

Dat betekent niet dat er in Vlaanderen niets gebeurt op het vlak van wetenschapspopularisering. Het volstaat een willekeurige krant open te slaan om vast te stellen dat er wel degelijk over wetenschap geschreven wordt. Sinds 1983 is er een Vlaams populair-wetenschappelijk tijdschrift op de markt, 'Eos'. De BRT-televisie heeft een speciale afdeling, de Dienst Wetenschappen, die wetenschappelijke programma's maakt. In Nederlandse publikaties wordt met afgunst verwezen naar de ruime aandacht die wetenschap op de Vlaamse televisie krijgt (Schuuring 1979 : 13; Willems 1981 : 110). De Audiovisuele Dienst van de K.U.Leuven kreeg in 1987 nog een Nederlandse onderscheiding voor één van haar produkties over een wetenschappelijk onderwerp (X 1987 : 20). De tentoonstelling van Appel tot Atoom over Newton trekt meer dan 70.000 bezoekers.

Het doctoraatsonderzoek 'Wetenschapspopularisering in Vlaanderen' is een eerste, verkennend onderzoek op het terrein van de wetenschapspopularisering. Met wetenschapspopularisering wordt bedoeld het intellectueel en fysisch toegankelijk maken van wetenschappelijke kennis voor een groot publiek. Wetenschapsjournalistiek is slechts een van de kanalen van wetenschapspopularisering naast bijvoorbeeld wetenschapsvoorlichting, populariseringsactiviteiten van wetenschappers, tentoonstellingen of

wetenschapsmusea. Het is echter het kanaal van popularisering dat het meeste opvalt en het grootste bereik heeft. Dit onderzoek beperkt zich tot slechts één aspect van wetenschapspopularisering - de wetenschapsjournalistiek - en tot slechts één benadering, namelijk het ondervragen van de verantwoordelijken voor het wetenschapsnieuws, de wetenschapsjournalisten. Zij zijn immers de contactpersoon tussen wetenschap en publiek, zij zijn het scharnierpunt. In vervolgonderzoeken zal onderzocht moeten worden in hoeverre het gezichtspunt van de wetenschapsjournalisten wordt gedeeld door de andere actoren in het communicatieproces, en of hun beeld van de wetenschapsjournalistiek overeenkomt met de werkelijkheid.

Men mag bij het interpreteren van de onderzoeksresultaten een zaak niet uit het oog verliezen. Indien men binnen de mediawereld spreekt over 'wetenschap', dan heeft men het over exacte en biomedische wetenschappen. Deze eenzijdige opvatting van 'wetenschap' wordt bevestigd in ons onderzoek. Als we kijken naar de specialisaties van de wetenschapsjournalisten, dan zien we dat biomedische en exacte wetenschappen, gevolgd door toegepaste wetenschappen het meest genoemd worden. Slechts weinig journalisten houden zich bezig met sociale of menswetenschappen. En de plaats van de wetenschappelijke disciplines in het media-aanbod toont hetzelfde beeld: alleen bij de rtv-bladen en bij vrouwenbladen krijgen sociale wetenschappen en menswetenschappen een belangrijke rol toebedeeld. Over de oorzaak van die beperkte visie lopen de meningen uiteen. De oorzaak wordt zowel gezocht bij de (andere) wetenschapsjournalisten, de arbeidsomstandigheden (te breed terrein om helemaal te coveren), de bronnen, het (weinig wetenschappelijke) karakter van de humane wetenschappen en de wensen van de hiërarchie binnen de media. Het meest wordt echter gewezen op de traditie en op de belangstelling van het publiek.

Toch wordt er wel over humane wetenschappen geschreven, maar dan door niet in wetenschap gespecialiseerde journalisten. Hoewel wij menen dat het onjuist is om de term 'wetenschap' te interpreteren als 'science', hebben wij ons toch genoodzaakt gezien om ons - voor dit onderzoek althans - bij de gangbare mediapraktijk neer te leggen. De groep journalisten die over humane wetenschappen schrijft, is immers zo diffuus dat ze niet in de onderzoekspopulatie opgenomen kon worden.

METHODE

Een studie van binnen- en buitenlandse literatuur heeft aandachtspunten opgeleverd die hun weerslag vonden in een uitgebreide schriftelijke en mondelinge vragenlijst. Interviews met de hoofdredacteurs (1) van kran-

ten, tijdschriften, omroep en Belga gaven enerzijds een eerste idee van de plaats van de wetenschapsjournalistiek op de redacties en de werkwijze binnen de redactie, en hielpen anderzijds bij het opstellen van een zo volledig mogelijke lijst met namen van wetenschapsjournalisten. 'Wetenschapsjournalist' werd gedefinieerd als een beroepsjournalist die binnen zijn medium verantwoordelijk is voor de berichtgeving over wetenschap.

In totaal zijn er in Vlaanderen 30 journalisten die aan deze definitie voldoen. 15 daarvan werken voor dagbladen, 10 voor tijdschriften, 3 bij de BRT, 1 bij Belga en (slechts) 1 is freelancer. Zij werden allemaal benaderd zowel voor een schriftelijke als voor een mondelinge ondervraging. De medewerking van de journalisten was bijzonder groot : de respons op de (uitgebreide) vragenlijst was 86,7 %, die op de interviews 93,5 %.

TABEL 1 : De spreiding van de wetenschapsjournalisten over de media

Dagbladen	#	Tijdschriften	#
De Standaard	4	Eos	3
Het Laatste Nieuws/ De Nieuwe Gazet (2)	4	Knack	2
Gazet van Antwerpen	3	Humo	1
Het Volk	1	TV-Ekspres	1
De Morgen	1	Flair	1
Het Belang van Limburg	1	Libelle	1
De Fin. Ekon. Tijd	1	De Post	1
Omroep		Agentschappen	
BRT-radio	1	Belga	1
BRT-televisie	2		
Freelancer	1		

Van de 7 Vlaamse dagbladen hebben er zes minstens één full-time wetenschapsjournalist in dienst, en op het moment van het onderzoek hadden er vijf een vaste pagina voor wetenschap. Bij de tijdschriften zijn er drie met minstens één full-time wetenschapsjournalist. De BRT-radionieuwsdienst telt één wetenschapsjournalist, en die heeft daarnaast nog andere taken. Bij BRT-televisie zijn er twee voltijdsen. De dienst Wetenschappen bij

BRT-televisie heeft echter 26 man in dienst : er zijn er echter slechts twee die de titel van beroepsjournalist hebben.

Op deze plaats kunnen slechts een aantal resultaten van het onderzoek aangehaald worden. Wij zullen ons beperken tot het profiel, het zelfbeeld en de werkwijze van de wetenschapsjournalist, niet toevallig ook de ondertitel van het boek.

PROFIEL

De wetenschapsjournalistiek is nog iets sterker dan de journalistiek in het algemeen een mannenberoep. De gemiddelde wetenschapsjournalist is een veertiger, hij is al 17 jaar journalist en 9,5 jaar wetenschapsjournalist. Het grootste verschil tussen wetenschapsjournalisten en hun collega's situeert zich echter op het vlak van de OPLEIDING. De wetenschapsjournalisten zijn hoog geschoold : 80 % heeft een hogere opleiding, er zitten zelfs een aantal doctors in de wetenschappen bij. De meesten hebben een opleiding in de humane wetenschappen, maar er zijn er relatief veel met een exact-wetenschappelijke opleiding.

TABEL 2 : Hoogste opleiding gevolgd door de Vlaamse wetenschapsjournalist (n=25)

Middelbaar onderwijs	20 %
H.O.B.U. (3)	20 %
Universiteit	44 %
2de universitaire opleiding	16 %

TWEE GENERATIES

Uit het profielonderzoek komt duidelijk naar voren dat er twee groepen, twee generaties wetenschapsjournalisten zijn : er is een groep, vooral oudere journalisten, die via de algemene journalistiek langzamerhand in de wetenschapsjournalistiek is terechtgekomen. Hun anciënniteit ligt een stuk hoger dan bij de andere groep, en zij hebben meestal niet zo'n hoge en geen exact-wetenschappelijke opleiding.

De journalisten van de tweede groep zijn jonger. Zij zijn hun journalistieke loopbaan begonnen in de jaren tachtig, en werden direct als fulltime wetenschapsjournalist aangesteld zonder eerst in de algemene journalistiek te werken. Zij hebben bijna allemaal een hoge exact-wetenschappelijke opleiding.

De conclusie is dan ook dat de Vlaamse wetenschapsjournalistiek twee fasen heeft gekend. Eind jaren vijftig en jaren zestig was wetenschap 'in'. Het is dan ook de tijd van de wereldtentoonstelling, de Spoetnik, de maanreizen, de eerste computers, enzovoorts. Een aantal journalisten begonnen zich ermee bezig te houden. In de jaren zeventig stabiliseerde het aantal journalisten zich, maar in de jaren tachtig nam het weer toe. Nu waren het echter geen algemene journalisten die zich specialiseerden, maar hoogopgeleiden die speciaal aangetrokken werden om full-time over wetenschap te schrijven.

Overigens wordt in de literatuur regelmatig de vraag gesteld wat nu de ideale opleiding voor een wetenschapsjournalist is: moet een wetenschapsjournalist een academicus zijn die journalist wordt, of moet hij een journalist zijn die zich specialiseert in de wetenschappen. Daarover zijn in Vlaanderen de meningen netjes verdeeld: alleen bij de tijdschriftjournalisten gaat de voorkeur duidelijk uit naar een journalist. Het blijkt echter dat de eigen opleiding en de mening over de ideale opleiding sterk met elkaar samenhangen.

ZELFBEELD

Alle wetenschapsjournalisten stemmen in met de informatieve en de signalerende functie van wetenschapsjournalistiek, en ook de kritische, de adviserende, de stimulerende en de opvoedende functie wordt in de enquête door de meerderheid beaamd.

Tijdens de interviews werd een open vraag gesteld naar de taak van de wetenschapsjournalistiek. Bijna alle taakomschrijvingen werden genoemd. Opvallend is dat een aantal journalisten spontaan begon te spreken van een taak ten opzichte van de wetenschap: de wetenschap verdedigen, acceptabel maken voor het publiek. Zij stellen zich dus ten dienste van de wetenschap. En dat sluit aan bij een tweede opvallend feit: geen enkele journalist gaf spontaan een kritische taakomschrijving. Na doorvragen blijkt dat de journalisten wel vinden dat het eigenlijk tot hun taak behoort, maar in de praktijk blijft die kritische journalistiek beperkt tot wat vraagtekens plaatsen, enigszins relativerend schrijven, of meningen van verschil-

lende wetenschappers tegenover elkaar stellen. Men gaat zelden over tot inhoudelijk kritische beschouwingen of tot het bevragen van de uitgangspunten of gemaakte keuzen. De journalisten erkennen dat ook en geven als redenen daarvoor : personeels- en tijdgebrek, onzekerheid ten aanzien van de hoog gespecialiseerde bronnen, angst om bronnen te verliezen en vooral het ontbreken van een traditie op dat vlak. De Vlaamse wetenschapsjournalistiek is dus uiteindelijk weinig kritisch (evenals in andere landen trouwens).

De paar wetenschapsjournalisten die pleiten voor een werkelijk inhoudelijk kritische berichtgeving en die zeggen daar zelf naar te streven, hebben een zeer hoge opleiding en beschikken dus over voldoende achtergrond om kritisch te kunnen zijn. Er is, zoals gezegd, een tendens tot het aanstellen van steeds beter geschoolde journalisten, dus het zou kunnen dat er in de toekomst meer van dit soort journalisten komen, en dat er zich een inhoudelijk kritische wetenschapsjournalistiek zal ontwikkelen. De kans lijkt mij echter groot dat ook zij te maken krijgen met tijdgebrek, ruimtebeperkingen, het begripsniveau van de lezers, afhankelijkheid van bronnen, enzovoorts.

Ten opzichte van het publiek neemt hij een opvallend 'voorlichtingsgetinte' houding in : hij wil het publiek adviseren/oriënteren, stimuleren en opvoeden. De Duitse wetenschapsjournalisten waren het veel minder eens met deze taakomschrijvingen.

BRONNEN

De belangrijkste bron van informatie voor de wetenschapsjournalisten zijn 'contacten', gevolgd door nieuwsagentschappen, persberichten, persconferenties en vakbladen. In tegenstelling tot Duitsland, Frankrijk en de Verenigde Staten noemen de Vlaamse wetenschapsjournalisten relatief weinig 'wetenschappelijke tijdschriften en congressen' als bron. Zij zeggen dus relatief weinig te werken met de typisch wetenschappelijke communicatiekanalen. Toch wonen Vlaamse journalisten beduidend meer congressen bij dan hun Duitse collega's. (Het kan zijn dat de vraagstelling een rol speelt bij deze enigszins tegenstrijdige resultaten. Het Duitse onderzoek werkte met voorgegeven antwoordcategorieën, terwijl wij een open vraag stelden.)

TABEL 3 : De door de wetenschapsjournalist gebruikte bronnen

Bron	pct vermeldingen
Eigen bronnen	31,4 %
Journalistieke bronnen	32,6 %
Bestaande media	23,3 %
Wetensch. bronnen	9,3 %
Lectuur	3,5 %
Totaal	100,1 %

De normale journalistieke bronnen spelen in Vlaanderen een relatief grote rol. Vooral de prominente plaats die persberichten toebedeeld krijgen, valt op, aangezien deze bron in andere landen weinig genoemd wordt. Toch zijn de journalisten, zoals hun buitenlandse collega's, zeer ontevreden over de kwaliteit ervan : ruim driekwart vindt dat meer dan de helft van de persberichten onbruikbaar is. Wat de persconferenties betreft, klagen journalisten over een 'hoogconjunctuur en een devaluatie van persconferenties'. Verder werken de Vlaamse journalisten relatief veel met bestaande media. Opvallend is daarbij dat Eos, het enige Vlaamse populair-wetenschappelijke blad, nauwelijks als bron gebruikt wordt. Volgens de respondenten is Eos als bron voor hen niet interessant, omdat de journalisten van Eos gebruik maken van dezelfde bronnen als zichzelf.

Contacten met wetenschappers zijn dus heel belangrijk voor wetenschapsjournalisten. De literatuur over wetenschapspopularisering staat echter bol van problemen tussen wetenschappers en journalisten en verwijten over en weer. Enigszins karikaturaal geschetst komt het er op neer dat popularisering niet strookt met de wetenschappelijke mores, de wetenschappers wantrouwen journalisten, willen niet meewerken en als ze al meewerken, dan kunnen ze het niet uitleggen.

Uit mijn onderzoek komt een heel ander beeld naar voren. Volgens de meerderheid van de wetenschapsjournalisten is de Vlaamse wetenschapper wél toegankelijk; hij is wél bereid om informatie te geven; de zeden en gewoonten binnen de wetenschappelijke wereld vormen niet vaak een belemmering, al is men wel bevreesd voor de reacties van collega-wetenschappers. Wantrouwen tegenover de media is er wel, maar de journalisten hebben daar alle begrip voor. Over de vaardigheid van de weten-

schapper om zich begrijpelijk uit te drukken zijn de journalisten ook tevreden, hij doet daar een serieuze inspanning voor.

TABEL 4 : De relatie wetenschapper-journalist

	Altijd	Vaak	Soms	Zelden	Nooit
De wetenschapper is toegankelijk voor journalisten	13,0	56,5	21,7	8,7	-
De wetenschapper is bereid om informatie te geven	21,7	52,2	21,7	4,3	-
De wetenschapper ziet het als een deel van zijn ethos om zich ver te houden van de massamedia	-	17,4	30,4	39,1	13,0
De wetenschapper is bang voor de reacties van zijn collega's als hij in de media aan het woord komt	4,5	31,8	45,5	18,2	-
De wetenschapper wantrouwt de media	-	22,7	54,5	22,7	-
De wetenschapper spreekt alleen met 'vriendjes' binnen de mediawereld	-	19,0	33,3	47,6	-
De wetenschapper werkt alleen via de voorlichter	-	9,1	36,4	45,5	9,1
De wetenschapper wil geen informatie vrijgeven voor zijn onderzoek gepubliceerd is in de vakpers	-	22,7	59,1	13,6	4,5
De wetenschapper wil geen informatie vrijgeven voor het onderzoek volledig is afgerond	-	52,4	42,9	4,8	-
De wetenschapper is in staat zich duidelijk uit te drukken	-	22,7	54,5	22,7	-
De wetenschapper realiseert zich goed de gevolgen en het maatschappelijk belang van zijn onderzoek	13,0	52,2	30,4	4,3	-

Die bijna uitsluitend positieve geluiden kwamen zowel van journalisten van prestigieuze bladen als die van b.v. vrouwenbladen, zowel van de oude rotten in het vak als van de nieuwkomers, zowel van full-time journalisten als van part-timers (al zijn full-time journalisten toch nóg iets positiever in hun uitlatingen dan part-time journalisten).

Daartegenover staat dat de journalisten zeggen te streven naar een vertrouwensrelatie. We zagen al dat zij niet kritisch zijn, dat sommige journalisten zich zelfs opwerpen als verdediger van de wetenschap. Zij zijn ook bereid te wachten met publiceren als de wetenschapper dat vraagt (b.v. omdat het onderzoek eerst in een wetenschappelijk tijdschrift moet verschijnen, of omdat het onderzoek nog niet volledig afgerond is). Sterker nog, de overgrote meerderheid van de journalisten is ook bereid om zijn artikelen door de wetenschappers te laten nalezen voor publikatie. Meermaals bleek in het onderzoek dat journalisten voor een stuk dezelfde waarden aanhangen als wetenschappers. Ook bij de selectiecriteria zullen we zien dat de wetenschappelijke criteria een grote rol spelen. Veel journalisten hebben zelf ook een wetenschappelijke opleiding achter de rug, en sommigen hebben zelfs enige jaren onderzoekservaring. Het is dan ook niet zo verwonderlijk dat de verstandhouding tussen wetenschappers en journalisten in Vlaanderen zo goed is.

SELECTIECRITERIA

Tot zover de belangrijkste resultaten wat betreft de bronnen die de journalisten gebruiken. Een volgende vraag is welke selectiecriteria zij hanteren bij het bepalen waarover zij schrijven. Op de eerste plaats bij de selectiecriteria komt 'wetenschappelijke relevantie', gevolgd door actualiteit en maatschappelijke relevantie. Ook de interesse en de belangen van het publiek en de eigen interesse spelen een belangrijke rol bij het kiezen van onderwerpen. Aan de amusementswaarde van een onderwerp wordt weinig belang gehecht, en ook de houding van de hoofd- of eindredacteur speelt nauwelijks een rol (tenzij bij de omroepbladen).

Zeer opvallend is dat 'wetenschappelijke relevantie', toch een criterium dat men eerder bij een wetenschapper zou verwachten, zo hoog scoort. 87 % vond dit een belangrijk of eerder belangrijk selectie criterium en 62,5 % vindt het één van de drie belangrijkste selectiecriteria. Ter vergelijking: actualiteit werd ook door 87 % belangrijk of eerder belangrijk gevonden, maar 'slechts' 54,2 % noemt dit criterium als één van de drie belangrijkste. Bij de negatieve selectiecriteria valt op dat 86,9 % een onderwerp niet zou behandelen als men het niet grondig kan natrekken.

Ook dat kan als een eerder wetenschappelijke dan journalistieke houding worden geïnterpreteerd.

De wat wij noemden 'paternalistische' houding laat zich hier ook weer signaleren. Het gevaar valse hoop te wekken bij het publiek weerhoudt een journalist ervan om over een onderwerp te schrijven. Maar het veroorzaken van ongerustheid of weerstand bij het publiek is dan weer geen probleem : als het belangrijk of interessant is, zal hij het brengen. En de belangen van het publiek vormen net zo'n belangrijk selectie criterium als de interesse van het publiek. Ook hier zien we weer enigszins de 'paternalistische houding' van de journalist. Maar zoals gezegd, de interesse van het publiek speelt wel degelijk een rol. De vraag is echter in hoeverre hij op de hoogte is van die interesse : uit ons onderzoek blijkt dat de journalisten bijzonder weinig feedback krijgen.

EINDREDACTIE

De relatie tussen journalisten en hun eindredacties krijgt in de literatuur over wetenschapsjournalistiek veel aandacht en daarom zijn we ook in ons onderzoek hierop ingegaan. Het beeld dat uit de literatuur naar voren komt is er een van de journalist die moet vechten om zijn artikelen geplaatst te krijgen. Hij moet met het andere nieuws concurreren en verkeert daarbij in een ongunstige positie, omdat de eindredactie niet geïnteresseerd is in wetenschap. De eindredacteur zou artikelen ook inkorten of herschrijven, waardoor de inhoud vermindert of verdraaid wordt. Vooral over de titels zijn er vaak discussies. Aldus, enigszins karikaturaal, de literatuur.

In Vlaanderen tonen de wetenschapsjournalisten zich echter zeer tevreden over hun werkomstandigheden en over de gang van zaken binnen de redactie. Zij zijn er zeker van dat alles wat met wetenschappen te maken heeft op hun bureau terecht komt. Niemand maakt een voorselectie en zij kunnen volledig zelf bepalen waar ze over schrijven. Alleen de journalisten van de omroepbladen krijgen onderwerpen opgedragen. De journalisten hebben voldoende ruimte en de meesten krijgen artikelen óók relatief gemakkelijk buiten hun eigen rubriek geplaatst, dus op de algemene pagina's. Wat het al dan niet kunnen beschikken over een rubriek betreft, zijn bijna alle journalisten tevreden met de huidige situatie bij hun blad.

De eindredactie beperkt zich voornamelijk tot spel- en typfouten en verandert zelden of nooit aan de artikelen of aan de titels. De wetenschapspagina's passeren in veel gevallen zelfs helemaal niet meer langs een

eindredacteur. Dit lijkt te mooi om waar te zijn, maar uit het onderzoek van Verstraeten (1984) kwam hetzelfde beeld naar voren : de eindredactie in Vlaanderen brengt zelden inhoudelijke veranderingen aan in artikelen van journalisten.

Een mogelijke verklaring hiervoor is het feit dat de dagbladen meestal geen vaste eindredacteur hebben. Een aantal journalisten vervullen die taak bij toerbeurt. Maar bij de tijdschriften is er wel een vaste eindredactie, en ook daar zijn er weinig problemen, tenzij bij de omroep-tijdschriften.

De werkomstandigheden van de wetenschapsjournalisten lijken dus ideaal te zijn. Toch willen we bij deze positieve geluiden enkele vraagtekens plaatsen.

Er is ruimte genoeg voor wetenschapsnieuws, aldus de journalisten, ook op de algemene pagina's. Maar zij zeggen daar wel bij dat ze ook *niet te vaak* met artikelen komen, er moeten geen al te belangrijke *andere* onderwerpen zijn (zoals een grote brand), de artikelen mogen *niet te lang* zijn en ze moeten werkelijk de moeite waard zijn. Bovendien houden een aantal wetenschapsjournalisten wel degelijk rekening met de *eindredacteur/rubrieksleider van dienst*. En uit de vraag naar de negatieve selectiecriteria bleek dat een kleine meerderheid een interessant onderwerp laat vallen als het zeker niet voorbij de hoofd-/eindredacteur komt... Het kan dus zijn dat de journalisten aan *zelfcensuur* doen : ze weten uit ervaring wat kan en wat niet kan en leggen zich daarbij neer. Ze bieden alleen nog maar artikelen aan voor de algemene pagina's, als ze weten dat er waarschijnlijk wel plaats zal zijn, en dan nog alleen maar die artikelen waarvan ze weten dat ze (door de eindredacteur van dienst) geplaatst gaan worden.

Ondanks de schijnbaar soepele verhoudingen binnen de redactie, heb ik een aantal latente bronnen van conflict tussen journalisten en hoofdredacteurs vastgesteld.

- Ze hebben een verschillende mening over de taak van wetenschapsjournalistiek : de wetenschapsjournalisten willen meer dan hun hoofdredacteurs het publiek stimuleren, adviseren en opvoeden. Het is echter niet waar, zoals in de literatuur gesteld wordt, dat hoofdredacteurs meer willen amuseren, in Vlaanderen is zelfs het tegendeel waar.
- Op het vlak van de selectiecriteria zijn er verschillen in opvatting : de hoofdredacteurs overschatten de invloed op het selectieproces van het redactioneel beleid, de interesse van de hoofdredacteur, de moeilijkheidsgraad en de interesse van het publiek. Zij onderschatten de invloed

van de interesse en specialisatie van de wetenschapsjournalist, de wetenschappelijke relevantie en de belangen van het publiek.

- Beide groepen hechten een grote waarde aan de belangstelling van het publiek als selectiecriteria. Maar de hoofdredacteurs zijn heel wat minder optimistisch over die belangstelling dan de journalisten. Zij twijfelen ook meer dan de journalisten aan de begrijpelijkheid van wetenschapsnieuws voor het publiek.

Er zijn dus latente spanningsvelden en meningsverschillen tussen journalisten en hun hoofdredacteurs, maar in de praktijk leidt dat blijkbaar niet tot openlijke conflicten, en de Vlaamse wetenschapsjournalist heeft in tegenstelling tot zijn buitenlandse collega's weinig of geen klachten over zijn werkomstandigheden.

DE BELANGRIJKSTE PROBLEMEN

Het voorgaande wordt bevestigd door de antwoorden op de vraag naar de problemen waarmee de wetenschapsjournalist te kampen heeft. Die problemen liggen niet bij hun superieuren, ook niet bij hun bronnen, de wetenschappers dus, of bij het publiek. Ook de karakteristieken van de wetenschap, toch een moeilijk, weinig actueel en abstract onderwerp, vormen geen al te grote problemen. De grootste problemen hebben de wetenschapsjournalisten met de journalistieke arbeid zelf. Het vertalen en het mediamiek weergeven van de informatie, en in mindere mate de onoverzichtelijke hoeveelheid publikaties, zijn de grote problemen in de wetenschapsjournalistiek. Het zijn ook vooral de journalistieke factoren die een journalist ervan kunnen weerhouden om een interessant onderwerp te behandelen, en daarbij denk ik aan tijdgebrek, de onmogelijkheid van het mediamiek weergeven, twijfel aan de eigen competentie, en in enkele gevallen een onwillige hoofd/eindredacteur. Ook uit het feit dat journalisten de fout bij zichzelf zoeken als het publiek wetenschapsnieuws niet begrijpt, blijkt hoezeer de journalisten het belang van en de moeilijkheid van de goede journalistieke verwerking erkennen.

DE TOEKOMST

De ondervraagde journalisten lieten zich over het algemeen optimistisch uit over de toekomst. Ruim tachtig procent meent dat de hoeveelheid

wetenschapsnieuws in de toekomst zal toenemen en 5,5 % verwacht dat het aanbod gelijk zal blijven.

TABEL 5 : Problemen in de wetenschapsjournalistiek

Een groot probleem voor de wetenschapsjournalistiek is :	Eens	Eerder eens	Geen mening	Eerder oneens	On-eens
- de publiciteitsschuweid van de wetenschapper	8,3	16,7	12,5	50,0	12,5
- de moeilijkheid vakterminologie voor een breed publiek te vertalen	37,5	33,3	-	20,8	8,3
- de hoge abstractiegraad van de wetenschappelijke arbeid	33,3	12,5	-	45,8	8,3
- het feit dat de wetenschapsjournalisten te dicht bij de wetenschap staan	4,2	20,8	20,8	33,3	20,8
- de moeilijkheid om geschikt materiaal uit de verschillende wetenschappen te vinden	8,3	12,5	12,5	37,5	29,2
- het gebrek aan interesse bij de lezer/luisteraar/kijker	12,5	8,3	16,7	37,5	25,0
- de onoverzichtelijke hoeveelheid nieuwe publikaties	13,0	43,5	8,7	26,1	8,7
- de beperkte mogelijkheid om gevoelig liggende onderwerpen te behandelen	-	8,3	12,5	41,7	37,5
- het gebrek aan belangstelling van de uitgever/omroep	8,3	20,8	4,2	33,3	33,3
- de moeilijkheid complexe wetenschappelijke zaken op een mediamiek verantwoorde wijze te presenteren	26,1	34,8	4,3	13,0	21,7
- het feit dat journalistiek zich vooral voor actuele gebeurtenissen interesseert en niet zozeer voor probleemvelden of ontwikkelingen op lange termijn	13,0	26,1	8,7	30,4	21,7
- het gebrek aan belangstelling bij de hoofdredacteurs	16,7	12,5	4,2	29,2	37,5

Ook tijdens de interviews sprak optimisme : ze krijgen voldoende vrijheid binnen de redactie, er is voldoende ruimte beschikbaar in de media, de wetenschappers zijn bereidwillig en staan open voor journalisten en de belangstelling bij het publiek voor wetenschap is volgens de journalisten groot.

Toch zijn wij ondanks het tamelijk rooskleurige beeld dat uit de gegevens naar voren komt, niet onverdeeld optimistisch. De gevolgen van het verschijnen van VTM in het Vlaamse medialandschap zijn zeer ingrijpend. Al tijdens de interviewfase bleek dat bij een paar weekbladen de gevolgen goed voelbaar waren. De journalisten vertelden dat de advertentie-inkomsten gevoelig waren teruggelopen, wat leidde tot heroriëntaties die in beide gevallen ten koste van de 'serieuze' informatie ging. In de afsluitende fase van het onderzoek werden de gevolgen ook op andere vlakken duidelijk. Een dagblad veranderde van koers en ging ernaar streven om 'consequent populair' te zijn. De wekelijkse wetenschapspagina werd afgeschaft. In het uitzendingschema van het nieuwe televisieseizoen kreeg de Dienst Wetenschappen een derde minder zendtijd, en bijna alle wetenschappelijke programma's werden 'verbannen' naar het tweede net.

Wij voorspelden een dubbele tendens : een groep media zou blijven streven naar een kwaliteitsprofiel en aandacht aan wetenschap blijven besteden. Voor de andere groep stelde ik dat wetenschap in een moeilijkere positie zou komen, vooral door de toenemende concurrentie binnen de media. Ik noemde toen Het Laatste Nieuws, Het Belang van Limburg en Het Volk als media die dreigden in deze tweede groep te belanden. Gazet van Antwerpen was in mijn ogen een twijfelgeval. Inmiddels heeft Gazet van Antwerpen zijn gezondheidspagina afgeschaft, overigens zagezegd als 'tijdelijke maatregel'. Knack streeft in zijn nieuwe opzet naar meer populaire artikelen, en bij BRT-televisie heeft de directeur van de Dienst Wetenschappen (een wetenschapsjournalist met meer dan 25 jaar ervaring) ontslag genomen.

Graag hadden we dit artikel afgesloten met een optimistischere noot, maar het ziet er naar uit dat na de jaren tachtig, waarin wetenschapsnieuws duidelijk in de lift zat, de jaren negentig stagnatie en misschien zelfs achteruitgang beloven. Laten we hopen dat de media, de overheid en ook, en misschien wel vooral, het publiek zich realiseren dat wetenschap een integraal deel van onze wereld uitmaakt, zelfs de koers van deze wereld voor een stuk bepaalt, en dat het dus zeker de moeite waard is om de wetenschappelijke ontwikkelingen te volgen en te populariseren.

(*) Dit artikel is gebaseerd op een doctoraatsonderzoek verricht in het kader van een mandaat van het NFWO. Het volledige onderzoeksrapport (dat dezelfde titel draagt als dit artikel) is verkrijgbaar bij De Standaard boekhandels in Leuven en Antwerpen en bij Boekhandel Veritas te Antwerpen.

NOTEN

- (1) De respons was zeer goed : van de 22 benaderde hoofdredacteurs hebben er 20 meegewerkt.
- (2) De journalisten die op de redacties van Het Laatste Nieuws of De Nieuwe Gazet werken, werken meestal voor beide bladen. B.v. de gezondheidspagina is voor beide bladen identiek, en wordt gemaakt door een journalist die op de redactie van Het Laatste Nieuws werkt. Maar De Nieuwe Gazet brengt een wekelijkse rubriek over wetenschap die (nog) niet in Het Laatste Nieuws verschijnt.
- (3) H.O.B.U. : Hoger Onderwijs Buiten de Universiteit.

LITERATUURLIJST

- Cronholm, M. en Sandell, R. (1981), Scientific information : A review of research, *Journal of Communication*, 31 (2) : 85-96.
- Dunwoody, S. (1980), The science writing inner club : A communication link between science and the lay public, *Science, Technology & Human Values*, 5 (30) : 14-22.
- Dunwoody, S. en Ryan, M. (1985), Scientific barriers to the popularization of science in the mass media, *Journal of Communication*, 35 (1) : 26-42.
- Flöhl R. en Fricke, J. (ed.) (1987), *Moral und Verantwortung in der Wissenschafts- vermittlung. Die Aufgabe von Wissenschaftler und Journalist*. Mainz, Von Hase & Koehler Verlag.
- Hömberg, W. (1989), *Das verspätete Ressort. Die Situation des Wissenschaftsjournalismus*. Konstanz, Universitätsverlag Konstanz.
- Jacobi, D. en Schiele, B. (1988), La vulgarisation scientifique : thèmes de recherche, in Jacobi, D. en Schiele, B., *Vulgariser la science. Le procès de l'ignorance*. Seysel, Champ Vallon.
- Jones, G., Connell, I. en Meadows, J. (1978), *The presentation of science by the media*. Leicester, z.u.
- Krieghbaum, H. (1968), *Science and the Mass Media*. London, University of London Press.
- Nelkin, D. (1987), *Selling Science. How the press covers science and technology*. New York, Freeman and Company.

- Peters, H.P. (1984), Entstehung, Verarbeitung und Verbreitung von Wissenschaftsnachrichten am Beispiel von 20 Forschungseinrichtungen, *Berichte der Kernforschungsanlage*, (1940).
- Schuuring, C. (1979), Kritische wetenschapsjournalistiek onmisbare schakel in dialoog, in Covonu, *Referaten Colloquium Wetenschapsvoorlichting: Noden en Mogelijkheden*. Brussel.
- Soutoul, P. (1985), *L'information médicale continue du grand public en matière de reproduction humaine*. Diss. Faculté de Medecine de Tours, Université François Rabelais.
- Stappers, J., Reijnders, A.D., Möller, W.A.J. en Hesp, L.A.Th.M. (1983), *Wetenschap als gemeengoed. Een studie van de wetenschapsvoorlichting in Nederland*. 's Gravenhage, Staatsuitgeverij.
- Verstraeten, H. (1984), *Een analyse van het nieuwsproductieproces in de Vlaamse dagbladpers. Een theoretische en empirische bijdrage tot een politieke economie van de pers*. Doctoraatsthesis, V.U. Brussel.
- Willems, J. (1981), *Hoe maak ik wetenschap begrijpelijk?* Muiderberg, Coutinho.
- X, (1987), Audiovisuele Dienst K.U. Leuven krijgt Nederlandse onderscheiding, *Academische Tijdingen*, 21 (15) : 20.